

JSSN 0136—7064

Улу Октябрьга мак!

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1986

ОКТЯБРЬ

10 №

БАСТЫРА ОРООНДОРДЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БИРИККИЛЕГЕР!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Гөрно-Алтайский обкомынын пропаганда
ла агитация бөлүги

1986 j.
октябрь
10 №

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ

Б А Ж А Л Ы К Т А Р

XX чактагы эн јаан учурлу керек	3
Жарадып турус	12
Туулу Алтай XII бешжылдыкта	16
Телекейдин жүрүминин бүгүнгү күни	21
Шаттлдын Европадагы «карындаштары»	28
Ядерный жуу-жепселди жоголтор советский програм- мага буудакты кем эдет	30

С О Д Е Р Ж А Н И Е

Главное событие XX века	3
Одобрям	12
Горный Алтай в XII пятилетке	16
Мир сегодня	21
Европейские «братья» «Шаттла»	28
Кто препятствует программе мира Советского Союза	30

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 04. 11. 86. АН 14299. Формат 60X84 1/16.
Усл. п. л. 2,09. Уч-изд. л. 1,89. Тираж 500 экз. Заказ 3928.
Цена 4 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного изда-
тельства, 659 700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская,
36. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистиче-
ский, 27.

XX ЧАКТАГЫ ЭН ЈААН УЧУРЛУ КЕРЕК

Бистин ороон бойынын эн јаан ла јаркынду байрамына барып јат. 7 ноябрьда Улу Октябрьский социалистический революция јенген кўннин 69 жылы толуп јат. «Авроранын» пушказы кааннын Кышкы өргөөзи јаар атканыла кижиликтин историясында јангы өй — капитализм оодылып жемирилеле, коммунизм төзөлип јаткан өй башталганы јарлалган.

Совет улус, социализмнин ороондорынын карындаштык албатылары, бастыра прогрессивный кижилик Улу Октябрьский социалистический революциянын 69-чы жылдыгын јаан јыргалду уткыырга белетенип турулар. Кижиликтин историясында баштапкы катап јенген пролетариаттын революциязы белетелгени ле јенүге экелгени В. И. Лениннин ат-нерезиле көнү колбулу болгон. Октябрьдагы революциянын јенүзи бастыра континенттерде ишкүчиле јаткан калыкты тартыжуга көдүрген.

«Октябрь јангы өйдө — империализмнин базынчыгынан айрылары учун, албатылар ортодо јуулажарын токтодоры учун, капитал бийлегенин јоголтоло, социализмди төзөп бүдүрери учун тартыжунын өйин баштаган» деп, Владимир Ильич Ленин айткан. (Соч. толо јуунтызы. 37 том, 171 стр.). Шак онын учун Россиянын ишмекчилеринин ле крестьяндарынын бу улу јенүзи јангыс ла бистин Төрөлистин албатыларынын јүрүм-салымын эмес, је анайда ок бастыра кижиликтин ичкери өзүмин кубулткан XX чактагы эн јаан учурлу керек боло берген.

Октябрьдын кажы ла жылдыгынын алдында совет улус өдүп келген јолды, эткен керектерди эске алынары, једимдерди ле једикпес-тутактарды шүүп, јаан учурлу түп шүүлтелер эдери јанжыга берген. Бистин ороон Октябрьдын јенүзинин кийнинде социализмди төзөп бүдүрип келген јол јенил эмес болгон.

Политический јанды колго алганы, гражданский јуунын фронтторында контрреволюциянын ла өскө ороондордон јуулап келген черүлерди јенгени, јангы јүрүмди төзөп бүдүрер јолдор ачылганы ишкүчиле јаткандардын

революционный ийде-чыдалын тынгыткан. Женүлерге оморкогон совет улус жууда үрелип чачылган хозяйство-ны исторический кыска өйдин туркунына орныктырала, ороон техникада, экономикада ла культурада сондогонун жоголткон.

Коммунисттердин партиязына баштаткан совет улус одузынчы жылдарда бистин ороондо социализмди төзөп бүдүрип салган. Ороондо морально-политический жаны-нан бирлик общество төзөлгөн. СССР-де журтаган көп тоолу нациялар ла ук албатылар најылык биле боло бердилер. Озодон ала өштөжөтөни жоголды. СССР-де бастыра албатылардын најылыгы, өмөлөжөри ле бой-бойына болу-жары тынгыды.

Ороондо производствонун средстволорун туш улус — капиталисттер ээленери, кижинин кучин жири-жоголтконула бастырателекейлик-исторический учурлу социальный жагырту эдилген. Ишкучиле жаткан кижинин ороонунун ла бойынын жүрүм-салымынын ээзи боло берди.

Же Советтер Орооны планетада өнжип ле жаранып турганы империализмге амыр бербей турды. Олордун эн калжу ийделери СССР-ди жоголторго жагыс катап ченешкен эмес, жагы жүрүмге Ада-Төрөл учун Улу жуу кату ченелте болды. Лениннин партиязына башкарткан совет албаты, онын черүзи телекейдин империализмнин эн калжу ийдезин — фашисттердин черүлерин от-калап-ту жуу-согуштарда женип чыгала, Октябрьдагы революциянын керегин, социалистический Ада-Төрөлинин жагымын ла камаан жок болгонын корулап алды.

Жуунун кийнинде ат-нерелү совет албаты жууда үрелип чачылганын түргөн орныктырып алала, экономический ле социальный өзүмнун жолула ичкери көндүкти.

Бистин ороон өткөн жолдун төс итогы — сүреен тын экономический, научно-технический ле духовный ийде-чыдалду социалистический общество-ны төзөп бүдүргени, Лениннин үредүзи, Улу Октябрьдын задачалары бүткени деп, КПСС-тин Программанын жагы редакциясында айдылды.

Октябрьский революциянын кажы ла жылдыгы бистин Төрөлистин ичкери өзүминде жагы алтам, коммунизмди бүдүрип барып жаткан историянын жагы страни-цазы болуп артат. Быжылгы 69-чы жылдыкты совет улус база анайда жагы жаан жедимдерле темдектеп турулар.

Эмди бистин ороон тын өзүмдү экономикалу, талдама ишмекчилерлү, ученыйларлу. СССР производствоны ла

науканы өскүрери, техниканы жарандылары жанынан телекейде баштаачы жерде туруп жат. 1940 жылдын туркунына эдилген бастыра промышленный продукцияны эмди бистинг ороон бир айдан ас өйдинг туркунына эдип жат.

Совет общественонунг социальный жүрүминде жаан кубулталар болды. Иштеп турган кижии историяда баштапкы каттап ороонынын, бойынын жүрүм-салымынын ээзи боло берди. Бистинг ороондо кижининг иштенер, үренер, эмденер, амыраар, социальный жеткилделер, квартиралу болор, государствонунг ла эл-жоннын керектерин башкарарында туружар ла өскө дө праволоры СССР-динг Конституциязында бичилеле, оморды тузаланар аргалар Совет закондор ажыра жеткилделип жат.

Бүгүн бистинг ороондо жүстен ажыра нацияларлу ла ук албатыларлу 280 миллионнон ажыра кижии журтап жат. 180 миллионнон ажыра ишмекчилер, колхозчылар ла служащийлер албатынынг хозяйствозында иштеп жадылар.

Совет общественонунг жүрүминде КПСС-тинг XXVII съездининг жөптөри сүреен жаан учурлу болды. Съездтинг жөптөри орооннынг ичбойындагы ла тыш жанындагы политиказында жаан жагыртулар баштаган, жагы задачалар тургускан. Совет коммунисттердинг быжылгы XXVII съезди ле Төс Комитеттинг онынг кийниндеги Пленумдары тургускан стратегический ууламжы ол бойыла артып турганын темдектеди. «Ол бойыла артып турган дегени, Лениннинг шүүлтезиле, темдектелген жолдон кыйа баспай ичкери барары, жагы задачалар тургузып бүдүрери, өзүмге суудак эдип турган жастыраларды, једикпес-тутактарды жоголторы» деп, съездтинг материалдарында айдылды.

Орооннынг социально-экономический өзүмин түргендери жанынан партиянынг эмдиги өйдөги политиказын коммунисттер, бастыра совет улус жаратканын КПСС-тинг Төс Комитедининг июнь айдагы (1986 j.) Пленумы темдектеген. Съездтинг кийнинде өткөн өйдө ишкүчиле јаткандардын общественно-политический жүрүмде ле иште эрчими тынгыды, оныла колбой 1986 жылдын ла бастыра бешжылдыктынг пландарын ла молжуларын бүдүрери учун социалистический мөрөй элбеди.

1986 жылдын баштапкы жарымында орооннынг социально-экономический өзүми иш түрген бүдүп, чындый жаранып турганын көргүсти. Андый да болзо, албаты-хозяйствонунг кезик бөлүктери алты айдын туркунына жылдык планды бүдүрер кемине чыкпады, производствонунг кирелтезининг кеми жабыс болды. Көп тоолу биригүлер ле предприятие-

лер продукцияны аткаары јанынан договордо молјонго-нын бүдүрбедилер. Промышленностьто, строителство до ло темир јолдо иштин арбынын бийиктедери јанынан јакыл-таларды бүдүреринде сондош бар.

Бистин једимдерис мындый: областтын промышлен-ный предприятиялери јарымјылдык планды бүдүрген. Ол тоодо — товарный продукцияны эдетен план 102,3 про-центке, табыштыратаны — 102,4 процентке, иштин арбы-нын бийиктедер јакылта 103,2 процентке бүткен.

Једимдер бар. Је темдектелгени ончозы бүткен болзо, једимдер онон көп болор эди. Кезик предприятиялер ле организациялар бойынын ижин эмдиги өйдөги некелте-лер аайынча јангырта төзөбөдилер. Онын да учун бистин областта сегис предприятие — товарный продукция эдип чыгарар, јети предприятие — продукцияны табыштырар, тогус коллектив иштин арбынын бийиктедер јакылталар-ды бүдүрип болбодылар. Бу тутактарды јылдын учына јетире јоголтор керек.

Лениннин партиязы бойынын аграрный политиказы кыйа баспастан бүдүрген де, бүдүрип те јат. Јурт хозяй-ствоны өскүрери керегинде кичеенерин партия јангыс ла экономический эмес, је анайда ок сүреен јаан учурлу со-циально-политический задача эдип бүдүрип туру.

Јаантайын јаан ајару эдип турган шылтуунда јурт хозяйство турумкай ичкери өзүп барып јат. Јурт хозяй-ствонын продукциязын иштеп алары көптөйт, кургадыл-ган ла сугарылган јерлерди кыралаары элбейт, јангы тех-нология тузаланылат.

Государствого этти, сүтти ле јымыртканы садып алар јарымјылдык план бүткени СССР-дин Төс статистический управлениези јарлаганында айдылды. Онын јетиргениле улус бу аш-курсакты јип турганы көптөди. Эмди јурт јерде-ги ишчилер аштын түжүмин јуунадып уруп алары, малды кыштадарына белетенери, Аш-курсактын программазын бүдүрери јанынан кичеенип иштеп турулар.

Туулу Алтайдын колхозторы ла совхозторы государ-ствого јылдын баштапкы јарымында эт табыштырар ја-кылтаны — 104, сүт табыштырарын — 108 процентке бү-дүрдилер. Эчкинин ноокызын табыштырар јылдык план бүткен. Пландарды бүдүрери јанынан Майма, Шебалин, Турачак ла Чой райондордын мал өскүреечилери јакшы иштендилер.

Оныла коштой колхозтордын ла совхозтордын ижин-де једикпес-тутактар база көп болуп турганын темдектеер

керек. Кезик хозайстволор эт табыштырар планды бүүдүр-бедилер, кезиги сүтти аstatтылар, көп мал короп турганы бар. Бастыра бу једикпес-тутактар областын агро-промышленный комитеди, РАПО-лор, кезик хозайстволордын башкараачы ишчилери КПСС-тин XXVII съездинин ле партиянын Төс Комитединин быјыл июнь айда өткөн Пленумынын јөптөринен бойлорына керектү түп шүүлтелер этпегенин, јурт хозайствонын продукциязын көптөдөр амадула ишти јангырта төзөбөй тургандарын керелейт.

Бис КПСС-тин XXVII съездинин, КПСС-тин Төс Комитединин июнь айдагы (1986 ј.) Пленумынын јөптөриле башкарынып, областын социально-экономический өзүмин түргендедери јанынан јаан иштер, јангыртулар ла кубулталар эдер учурлу.

Улу Октябрьский социалистический революция ишкүчиле јаткандардын көп миллион тоолу калыгына кичеенип, ак-чек сагыжыла эрчимдү иштенерине керектү айалга јеткилдегени КПСС-тин Программазынын Јаңы реакциязында темдектелген. Ишкүчиле јаткан улуска эл-јоннын ла государствонын керектерин башкараарында көнү туружар, үренер, духовный культуранын байлыгын тузаланар праволор берилген.

Бу өдүп јаткан үредүлү јылда текши үредүлү ле аңылу орто үредүлү школдордо, техникумдарда, институттарда ла университеттерде 110 миллионнон ажыра кичи үренет.

Партия ла башкару ишке темигер бирлик политехнический школ болоры керегинде Лениннин үредүзиле башкарынып, текши үредүлү ле профессиональный школдын кичин јангырта төзөөри јанынан өткүрип турган иш бастыра албатынын кереги боло берди. Оны өткүрерине государствонын бюджетинен 11 миллиард салковой акча чыгымдалар, ол акчадан 3,5 миллиард салковой (јылына орто тооло) албатынын үредүзинде иштеп турган улустын акча-јалын бийиктедерине чыгымдалар.

Бастыра бу керектер партия ла башкару социалистический обществодо экономический, социальный ла духовный өзүмде билгирлердин кемин бийиктедери керегинде тын кичеенип турганын көргүзет. Албатынын хозайствозында научно-технический өзүмди түргендедери учун тартыжуда баштаачы јерде тураачы совет наукада 1,5 мун кичи иштейт, ол бастыра телекейде бар научный ишчилердин төртинчи үлүзи. Былтыргы јылда орооннын албаты хозайствозында бийик ле аңылу орто үредүлү 35 миллионнон ажыра специалист иштеген. Совет јаңнын

жылдарынын туркунына аңылу орто үредүлү училищелерди ле техникумдарды — 32 мун, бийик үредүлү институттарды ла университеттерди 20 миллион специалисттер үренип божоткон.

Ишмекчи класстын, колхозчы крестьянствонун үредүзинин кеми жаантайын бийиктеп турганы СССР-дин Верховный Советинин бежинчи сессиязынын материалдарында темдектелген. Албаты-хозяйстводо иштеп турган кажы ла мун кижии бажына бийик ле орто үредүлү улус ишмекчилердин ортодо — 825, колхозчылардын — 695, служащийлердин ортодо — 987 кижии.

Анайдарда, бистин ороондо бүгүн бар сүреен көп научный ишчилерди, орто ло бийик үредүлү специалисттерди партия орооннын социально-экономический өзүмин түргендедерине билгир тузаланат.

КПСС темдектелген задачаларды жүрүмде бүдүрип, кижии керегинде кичеерине жаан учур берип, ишкүчиле жаткандардын элбек калыгын эл-жоннын ла государствонун жүрүминде жаан учурлу керектерин эдерине көдүрөт, критиканы ла самокритиканы элбедерине, албатынын шинжүзин, комсомолдын, профсоюзтардын эрчимин тыгыдарына жаан аяру эдип туру. «Бис албаты-калыктын эрчимдү ижине жөмөнбөй, миллиондор ло миллиондор тоолу улус бастыра жүрүм жаранарына жылбиркейтени жокко бойыстын өзүмисти түргендедип болбозыс... Тургузылган задачаларды ишкүчиле жаткандар акту бойынын кереги деп сананып, оларды жеңүлү бүдүрөргө кичеенип иштенери жаан учурлу» — деп, нөкөр Горбачев М. С. айткан.

Кижинин учурын тыгыдар дегени — кажы ла кижии иштеп турган жеринде дисциплинаны, тургузылган ээжилерди буспай, айткан сөзин бүдүрип, ак-чек сагыжыла, бастыра бойын беринип, кичеенип иштенетенин жеткилдеери.

КПСС-тин Төс Комитединин быжыл июнь айда өткөн Пленумы ишкүчиле жаткандардын коллективтери съездин кийиндеги өйдө иштегенин шиндеп көрөлө, производодо ло айыл-журтта керектер ондолгонын, дисциплина тыгыганын, совет жүрүмге жарабас кылыктарла тартыжу, ол тоодо аракыдайтанын жоголторы учун тартыжу элбегенин жарадып темдектеген.

Ишкүчиле жаткандарга эмдиги өйдөги некелтелерди шүүп билип аларына, сагыш-шүүлтезин ол некелтелер аайынча кубултарына, кажы ла кижии партия темдектегенин бүдүреринде көнү туружатаны керектүзин билерине болу-

жары керектү деп, Пленумнын жөбинде айдылган. Жаңыс
ла бастыра совет улустын ижиле орооннын экономика-
зын өскүрер, албаты-калыктын жадын-жүрүмин жаранды-
рар арга барын кажы ла кижжи јакшы билип турар учурлу.

Совет улустын бастыра жадын-жүрүмин жарандыраары,
кижи ончо јанынанг тен өзүп чыдаарына јарамыкту ай-
алганы јеткилдеери качан да болзо КПСС-тин кичеемели-
нде болуп келди. Ол јанынанг ишти партия турумкай өткү-
рип јат. Анчада ла көп керектер он биринчи бешјылдык-
та эдилген. Ишмекчилердин ле служащийлердин быжу
кирелтелери, иштеп турган бир кижиге келиштире чото-
гондо, 1985 жылда, 1940 жылдагызына көрө, 4,5 катап, кол-
хозчылардын быжу кирелтелери 8 катап көптөгөн. Кал-
ганчы јылдарда өскүрген социальный иштердин шылту-
унда колхозчылардын быжу кирелтезинин кеми ишмек-
чилердин ле служащийлердин кирелтезинин кемине тен-
дешти. Андый керектер бистин областта база боло берди.

Албаты-калыктын быжу кирелтелери токтоду јок бий-
иктеп турарын эн керектү промышленный товарлардын
ла аш-курсактын продукталарынын баалары бийиктебей
турганы јеткилдеп јат. Кезик товарлар көптөй бергенде
олордын садар баалары јабызадылып јат.

Эл-јон текши тузаланар фондтор, улуска јенгилтелер-
дин ле болуш эдип берип турган акчанын кеми јылдын
ла көптөп туру. 1940 жылда андый фондтордын кеми
4,6 млрд. салковой бололо, кижжи бажына 24 салковойдон
келишкен болзо, 1985 жылда 140 миллиард салковойдон
жжала, 510 салковойдон келишти.

Бистин ороондо улус јуртайтан тураларды көптөдө
тударына аңылу ајару эдилет. Јурты јакшы болгожын,
кижинин сагыжы омок бололо, кичеенип иштенер. Он би-
ринчи бешјылдыктын туркунына бистин ороондо 552 млн.
кв. метр туралар тудулган. Ол туралардын көп нургуны
јаңы проекттер аайынча тудулды, квартираларды план-
даганы эптү, улус јуртап јадарга јакшы.

Ол јанынанг өткөн бешјылдыкта јаан иш бистин об-
ластта бүткен. Беш јылдын туркунына текши ич кеми
362,5 мунг кв. метр туралар тудулганы он мунга шыдар
биле улус јаңы квартираларга кирер арга алды.

Партия албаты-калыкты чындыйы јакшы товарларла
јеткилдеерине јаан ајару эдип туру. Эмди албаты-калык
тузаланар товарларды көптөдөтөн лө бытовой јеткилдее-
рин жарандыратан программа тургузылала, жүрүмде бү-
дүп баштады. Бу программаны жүрүмде бүдүрерине Туу-

лу Алтай бойынын жөмөлтөзин эдип туру. 1981—1985 жылдардын туркунына областьтын улузына 990 млн. салковойдын жүзүн-башка товарлары садылган. 1985 жылда кажы ла кижы бажына 1202 салковойдын товарлары садылган эмезе 1980 жылда садылганынан 216 салковойго көп. Бу жылдардын туркунына улусты бытовой жеткилдее-ри жаранды. Онын алдындагы бешжылдыкка көрө 22 процентке элбеди, ол тоодо журт жерлерде 19,7 процентке элбеди.

Ороондо коммунизмди төзөйтөн задачаларды бүдүрип, бистинг партия тыш жанындагы политикага жаантайын жаан ајару эдип туру. КПСС-тинг ле Совет госуударствонын тыш жанындагы политиказынын амадузы — бистинг албатынын төзөмөл ижинин улу жаан пландарын бүдүрерине жарамыкту амыр-энчү айалга жеткилдейтени.

Ишмекчилердин ле крестьяндардын телекейде баштапкы социалистический госуударствозы бойынын тыш жанындагы политиказын Амыр-энчү керегинде В. И. Ленин кол салган Декреттен баштайла, јер үстинде быжу бек амыр-энчү болоры, амыр-энчү коштой турар ленинский ээжилерди бүдүрери учун тартыжып, Улу Октябрь баштаган керекти ичкери көндүктирип келди. Бүгүн, империализмнин калјуурган ийделери планетада айалганы катуландырып турарда, КПСС-тинг ле Совет госуударствонын тыш жанындагы политиказынын учуры — јуу-јепселдерди көптөдөрин токтодоры, термоядерный јуу-чак башталар јеткерди јоголторы боло берди. Ол керегинде КПСС-тинг XXVII съездининг ле партиянын Төс Комитедининг июнь айдагы (1986 ј.) Пленумынын ла СССР-динг Верховный Соведининг бежинчи сессиязынын материалдарында чокым јарт айдылган.

Лениннин партиязы Советтер орооны төзөлгөн баштапкы ла күндерден ала амыр-энчүнин шибеези ле маанызын апараачызы болгонын ак-сагышту ончо улус јакшы билип јадылар. «Амыр-энчүни јеткилдеерге бис көдүрезин эдерине белен болгонысты ишмекчилерге ле крестьяндарга айдып турус. Бис амыр-энчүни јеткилдеерине ончозын эдерис» деп, В. И. Ленин Совет јанг башталып турарда айткан (Соч. толо јуунтызы, 36 том, 343 стр.).

Лениннин бу кереес јакылтазын бистинг партия ла башкару кыйа баспастан бүдүрип, амыр-энчүни корулаарга, јерди термоядерный јуу-чактын јеткеринен аргадаарга болуп, турумкай тартыжып турулар. Оны ядерный јуу-јепселдерди көптөдөрин токтодоло, эдилгенин астадып

јоголторы јанынан калганчы өйдө бистин ороон эдип турган баштанкай керелейт.

Је империалистический ороондордын, элден озо США-нын башкараачылары кижиликтин јилбилерин немеге бодобой, јуу-јепселдерди көптөткөнинен көп астам алып, байып турган јуучыл-промышленный биригүлердин ээлеринин сөзин угуп, олордын керексигенин бүдүрип, бистин амыр-энчү шүүлтелеристи јаратпай турулар.

Мындый айалгада Совет Союз керекти ондоп аларга күүнзеп, јангы амыр-энчү алтам этти. КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы нөк. Горбачев М. С. 1986 јылда совет телекөрүлте ажыра куучынында ядерный ченелтелерди Совет Союз 1987 јылдын баштапкы январине јетире өткүрбес деп јарлаган.

Совет башкару анайда телекейде боло берген айалганы ајаруга алып эткен. Ядерный ла өскө дө јуу-јепсел ле јуулажар техника айдары јок көп эдилгени, јуу-јепселдерди көптөдөри токтобой турганы, олорды космоско чыгарар јеткер боло бергени ядерный јуу-чак башталар јеткерди сүреен тынгыткан.

«Мынан ары андый керектерге јөпсинип отуарга јарабас. Онон башка јуу-јепселдердин сүреен чүмдү системалары јазалар, ол тушта олорды шинжүде тудар арга јок боло берер... Онын учун Совет Союз ядерный јуу-јепселдү ороондордын бирүзи болуп, планетанын амыр-энчү келер өйин јеткилдеерге бойынан камаанду ончо керектерди эдерге белен» деп, Совет башкарунын угузузында айдылган.

Совет Союз эткен бу баштанкайды телекейдин прогрессивный эл-јоны јаратты. Је јангыс ла Вашингтондогы администрациянын башкараачы ишчилери ого јөпсинбей, ядерный ченелтелерди өткүрерин токтотпой турулар.

Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары, бастыра совет албаты чылап ок, бистин ороон келер јылга јетире ядерный ченелтелер өткүрбес деп јарлаганын јарадып уктылар. Областьта өдүп турган митингтерде ле јуундарда айдып турган куучындардын амадузы јангыс: иш ле амыр-энчү — бирлик!

Н. МОДОРОВ

ЖАРАДЫП ТУРУС

(Бистин областьтын ишкүчиле жаткандарынын үни)

Туулу Алтайдын ишкүчиле жаткандары, бастыра совет улус чылап ок, бистин ороондо ядерный ченелтелерди келер жылга жетире өткүрбейтени керегинде Совет башкаруу жарлаганын жарадып ла жөмөп турулар. Амыр-энчү ле иш үзүк жок колбулу! Андый шүүлтелерди КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы нөкөр Горбачев Михаил Сергеевичтин 18 августтагы Угузузына учурлай областьта өткөн митингтерде ле жуундарда турушкан улус айтты. Андый шүүлтөлү письмолор «Алтайдын Чолмоны» ла «Звезда Алтая» газеттерге, областьтын радиоберилтезине эмдиге жетире көп келип туру.

Коммунистический партия ла Совет башкаруу КПСС-тин XXVII съездинин жөптөри аайынча тыш жанындагы политический иште өткүрип турган политиканы бис жарадып турус. Ненин учун дезе, эмдиги өйдө телекейде боло берген айалга аайынча өткүрип турган бу политика кижиктин алдында бүгүн тура берген задачаларга, телекейдин албатыларынын жылбилерине жарап жат.

«Жуу-чактын жеткер-түбегин бис бойыс көрүп, өдүп чыккан улус андый жуу эмди качан да база катап болбоzyn деп күүнзеп турус. Амыр-энчү жагыс ла биске, совет улуска эмес, анайда ок планетанын бастыра калыгына керектү. Амыр-энчү жүрүмди корулап алары учун бис ончобыс жаба тартыжарыс» деп, жуунын ла иштин ветерандары И. А. Ивлев Онгудайдан, П. А. Данилов Турачактан, А. Табылкин Улаганнан бичип турулар.

Чой журттан М. Побегаев, В. Усов, В. Ващенко «Звезда Алтая» газетке бичидилер: «Бистин Чой райондо бүгүнгү күнде бүдүн жарым муннан ажыра пенсионерлер бар. Олордын көбизи жуунын ветерандары.

Бис, жажы жаанай берген, Ада-Төрөл учун Улу жуунын фронтторында жуулажып, жуу-чактын жеткерин көргөн, өдүп чыккан жуунын кийнинде орооннын экономиказын орныктырып тынгыдарында турушкан улус, телекейде катуланган айалганы жымжадарына, термоядерный жуу-чак башталар жеткерди жоголторына ууландыра КПСС ле Совет государство эдип турган амыр-энчү баштанкайды акту

күүнисле жарадып турус. Жуу-жепселдерди көптөдөрүн токтодоры, ядерный жуу-жепселдерди астадып жоголторы учун бистин ороондо ло бастыра телекейде тартыжып тургандардын үнине бойыстын үништи кожуп турус.

Телекейде атомный жуу башталар жеткерди жоголтор керек. Жер үстинде амыр-энчү жүрүмди бис бойыстын эрчимдү ижисле, эл-жоннын керектеринде эрчимдү турушканысла тынгыдарыс».

Оңдойдо райбыткомбинаттын коллективинде митингти баштамы партийный организациянын качызы Антонина Лазаревна Казанина ачала, куучын айдарга сөсти партиянын Оңдойдогы райкомынын ишчизине Валерий Эмильевич Кыдыевке берди. Онон комбинаттын көп ишчилери куучын айттылар.

Анна Ивановна Аргокова бу коллективте иштегени одус жылды ашкан. Митингте айткан куучынында Анна Ивановна кожо иштеп турган нөкөрлөрүн эрчимдү ишле амыр-энчүни тынгыдарына кычырды.

Нөк. Аргокова А. И. он биринчи бешжылдыкты өйинен озо бүдүргөн.

А. И. Аргокова бир күн иштеп алган акчаны амыр-энчүнинг фондына көчүрери керегинде эткен шүүлтени комсомольский организациянын качызы Раиса Эдгардовна Лянге жаратты.

Иштин ветераны Клавдия Афанасьевна Безденежных жуунын өйиндеги күч өйдө иштегенин эске алынып, бис жаңы жууны болдыртпазы учун бастыра аргаларысла тартыжар учурлу деп айтты. Клавдия Афанасьевна амыр-энчүнинг фондына бир недеде иштеп алган акчазын көчүрди.

Быжылгы жылда Оңдой районнон Амыр-энчүнинг фондына 15549 салковой акча көчкөн. Эки мун салковойдон ажыра райпонын коллективи, бүдүн-жарым муннан Калининнинг адыла адалган ла XXIV партсъездтин адыла адалган колхозтордын колхозчылары көчүргөн.

Совет Союз ядерный ченелтелер өткүрерин токтодып салды. Ол амыр-энчүни жеткилдеер жолдо жаңы жаан алтам. Же бистин андый баштанкайыска США-нын башкараачылары жөпсинбей, бойынын Невада штадында ядерный ченелтелерди өткүрип турганы ачынчылу. Ол керегинде Горно-Алтайскта балдардын больницазынын ишчилеринин жуунында жаан куучын болды. Термоядерный жуучактын жеткер-түбегин эмчилерден артык оңдоор улус табылбас.

Космоско учар «Челленджер» кереп от алыжала јети кижии корогонын Американын улузы качан да ундыбас. Чернобыльдагы атомный станция бертинеле болгон түбекти бис качан да ундыбазыс. Ол бистин ончобыска ачу-коронду.

Ядерный јуу-чак башталгажын, јеткер-түбек мунг каттап тын болор. Анайдарда, ядерный ченелтелер өткүрип, јангы ядерный јуу-јепселдерди эдери кемге керектү? Јуу-јепселдерди ненин учун көптөдөр керек?!

Ядерный ченелтелерди токтотконы — ол амыр-энчү керегинде айдып турган јангыс ла сөстөр эмес, атомный јуу-јепсел јок јүрүмди јеткилдейтен јолдо быжу алтам болуп јат. Совет башкаруу эткен бу алтамды бис јарадып турус — деп, больницынын партийный организациязынын качызы Любовь Савельевна Арбанаква јуунда айтты.

Ак халат кийген улус ээчий-деечий куучындап, акту сагыжын чыгара айдып турдылар. Олордын сөстөри јаан учурлу. Амыр-энчү ончо улуска керектү. Ол учун тартышкан улустын бажында — эмчилер.

Баштапкы отделениенин ординаторы Тамара Андреевна Зоммер, отделениенин заведующийинин ордына иштеп турган Полина Дмитриевна Решетова, поликлиниканын заведующийи Валентина Васильевна Пальчикова акту бойынын ла башкарып турган коллективинин адынан «Совет башкаруунын тыш јанындагы амыр-энчү баштанкайын јарадып ла јөмөп турус» деп айттылар.

Кижинин су-кадыгын корыйтан эн каруулу иште турган улус амыр-энчүни корып алары учун сөзин айттылар.

Социализмнин ороондорынын, амыр-энчүге күүнзеген өскө дө госуларстволордын, ак сагышту бастыра улустын тартыжузынын шылтуунда Европада төртөн јылдан ажыра өйдин туркунына јуу болбогонын КПСС-тин XXVII съезди темдектеген.

Је амыр-энчүнин керегине јеткер азийгы бойынча артканча. Совет Союз ол јанынан баштанкайды эдип те турза, јуунын ла амыр-энчүнин сурактарында, јуу-јепселдерди көптөдөрин токтодор, ядерный јуу-јепселдерди астадар иште США-нын бурузыла кандый бир чоком једим јок. Мында јаан учурлу баштапкы алтам ядерный ченелтелерди токтотконы болор эди деп, совет башкараачылар јаантайын айдып турулар.

Ол шүүлтеле башкарынып, СССР бойында ядерный ченелтелер өткүрерин токтодып салала, США база анайда этсин деп Вашингтонды кычырган.

Бириккен Нациялардын Организациязы Амыр-энчү-нин жылы эдип жарлаган быжылгы жыл башталарда ла, амыр-энчүни ле албатыларга јеткер јок болорын тынгы-дары јанынан Совет Союз јаңы баштанкай эткен. 1986 жылда 15 январьда жарлаган угузузында бу јүсјылдыктын учына јетире ядерный јуу-јепселдерди јоголтотон чоком программа берген.

Шак бу программаны јүрүмде бүдүрип баштаарында баштапкы алтам болзын деп, Совет башкару ядерный ченелтелер өткүрерин токтоткон. Ядерный ченелтелер чын токтогонын шиндеп турарга, бис Семипалатинск-тин јанында ядерный ченелтелер өдүп туратан јерде Американын шинжү өткүрер аппаратуразын тургузарына јөп бергенис. Анда ядерный ченелтелер токтогонын сентябрь айдын учында США-нын, Англиянын, Япониянын ла өс-кө дө кезик ороондордын корреспонденттери барып көрүп јүрдилер.

Совет Союз бүдүн-јарым жылдын туркунына бойында ядерный ченелтелерди өткүрбей тура, ядерный јуу-јепсел-дерди көптөдөрин токтодоло, эдилгенин јоголторы јаны-нан КПСС-тин XXVII съезди јараткан программа јүрүмде бүдер аргалузын база катап көргүсти.

Амыр-энчүнин жылы эдип жарлаган 1986 жылдын то-гус айы өдө берди. Бу өйдө Совет Союзтын баштанкайы-ла көп керектер эдилди. Европада бүдүмјини элбедер ле јеткер јок болорын тынгыдар сурактар аайынча Стокгольм-дагы конференцияда јөптөжип алган. Харареде кожулба-ган ороондордын сегизинчи конференциязы јаан учурлу декларациялар жарлаган. Венада өткөн конференцияда ядерный энергетиканы јеткер јок эдери аайынча ээжилер јөптөлгөн. ООН-нын Генеральный Ассамблеязынын төр-төн биринчи сессиязы «Телекейде јеткер јок болорынын бастыра текши системазын төзөөри» керегинде Совет Со-юз тургускан суракты шүүжип јат.

Совет Союзтын амыр-энчү баштанкайынын једимдери андый.

Н. СЕМЕНОВ

ТУУЛУ АЛТАЙ XII БЕШЖЫЛДЫКТА

(Тоолор ло керектер)

РСФСР-дин Министрлер Соведи ле Алтайский крайисполком Туулу Алтайдын 1986—1990 жылдарда экономический ле социальный өзүмин тыныдары жанынан жөптөр жараткан болгон. Ол документтер аайынча тургузылган бешжылдык планы областной Советтин быжыл сентябрь айда өткөн VII съезди жөптөгөн.

Промышленностьто

Иштин арбыны өткөн бешжылдыктагызына көрө, 20,8 процентке өзөр. Эң жакшы чындыйлу «янгы» танмалу продукцияны эдип чыгарары 1,2 катап көптөөр.

* * *

Бөс согор фабриканы, калаш быжырап комбинатты, кирпич эдер заводты кенгидер иш оноң ары өдөр. Сыра кайнадар ла темирбетон эдимдердин заводторын, өдүк көктөөр фабриканы, «Веселый» рудникти, эткомбинатты, «Электробытприбор» заводты техникала жангырта жепсеер. Гардинный тюль эдер фабрикада иштеп удаган эски станокторды арбынду иштеер жангы станокторло солыыр. Саржу ла сыр эдип турган заводтордын жазалдары солынар.

* * *

Агаш кезип ле тартып турган предприятиелердин продукциязы 10,3 процентке көптөөр.

* * *

Областын предприятиелеринде улуска керектү товарлар эдип чыгарары 18,2 процентке, ол тоодо культурно-бытовой ло хозяйственный учурлу товарларды эдери 22,8, процентке өзөр.

* * *

1990 жылда, 1985 жылдагызына көрө, албаты-калык тузаланар промтоварларды эдип чыгарары 24 процентке көптөөр. Ол тоодо бөстөрдиге ле тюльди эдери 12,9 млн. кв.

метрге једер, 20,8 млн. салковойдын кийими көктөлөр. Өдүк көктөөри 55,2 процентке көптөөр, 1990 жылда 330 мунг эжер өдүк көктөлөр, самоварлар эдип чыгарары жылына 93 мунга једер.

* * *

Капитальный строительство 1,8 катап көптөөр, ол тоодо производственного керектү объекттер тудары эки катап өзөр.

* * *

Он экинчи бешжылдыкта Туулу Алтайда государствонын электролиниясын өткүрер иш божоор. Төрт мун километр электролиниялар өдөр, текши ийдези 120 мун киловатт подстанциялар тудулар. Кадындагы ГЭС-ти тудар иш там ла элбеп барар.

* * *

Автотранспортло кош тартары 26 процентке, пассажирлер тартары 12 процентке көптөөр, бешжылдыктын туркунына 97 миллион пассажирлер тартар. Горно-Алтайск городто автобустарды технический кичеейтен станция, кош тартар 100 автомобиль турар гараж тудулар.

* * *

Областьта јолдор јазаарына 78 миллион салковой акна чыгымдалар. Автомобильдер жүрүжер кату кадарлу 87 километр жаңы јол јазалар, 906 километр эски јолдорды јарандыра јазаар, 324 километр јолды гудрондоор, 1990 жылга јетире Горно-Алтайск — Чой — Устиги-Бийск јолды, Јабаган — Беш-Өзөк ортодо јолдор учына јетире јазалар.

* * *

Горно-Алтайскта 16 мун номерлү АТС бүдер, городто эмди бар телефоннын станциясын эки мун номерге элбедер, телекөрүлтенин ретрансляция эдер станциязы бүдер, Горно-Алтайск — Чой — Турачак ортодо связьтын 145 километр кабельный линиясын өткүрер, 250 километр радиорелейный линия өдөр. Бешжылдыктын туркунына телефоннын станцияларын 5600 номерге элбедери, ол тоодо јурт јерлерде 2700 номерге элбедери темдектелген.

Јурт хозяйстводо

Бешјылдыктын туркунына јурт хозяйствонун продукциязын эдери 15 процентке көптөөри, иштин арбыны 24 процентке өзөри пландалган.

* * *

Бу ла өдүп јаткан жылда бастыра областта кажы ла уйдан орто тооло 1950 килограммнан сүт саап алар за-
дача тургузылган.

* * *

Он биринчи бешјылдыктагызына көрө, бу бешјылдык-
та жылына орто тооло этти — 11, сүтти — 2, түкти — 4,
аннын мүүзин — 4, мөтти — 5 процентке көптөдөр керек.

* * *

1990 жылга кажы ла уйдан саап турган сүтти 2050 ки-
лограммга, кажы ла койдон кайчылаган түкти 2,4 кило-
граммга, кажы ла эчкиден тараган ноокыны 520 граммга,
кажы ла сыгыннан кезип алган мүүсти 6,6 килограммга,
кажы ла биле адарудан алган мөтти 14 килограммга је-
тирер. Этке табыштыратан уй малдын тирүге бескезин
900 килограммга, койдун ла эчкинин — 37 килограммга
јетирер.

* * *

Бу бешјылдыкта јурт хозяйствонун материально-тех-
нический аргаларын тынгыдарына госуларствонун 231 мил-
лион салковой, колхозтордын 49 миллион салковой акча-
зы чыгымдалар.

* * *

Он экинчи бешјылдыктын учунда малдын азыралын
белетеп алып турганы 30 процентке көптөөр. 1990 жылда
250 мун тонн азырал единица белетелер учурлу. 1990 жыл-
да 8 мун гектар аштын, 11 мун гектар азырал культура-
лардын кыраларында интенсивный технология тузала-
нылар.

16 мун гектарда культурно-технический иш өткүрер,
6,5 мун гектар јерди суактаар, мун гектар сас јерлерди
кургадар иш өдөр. 18 мун гектар одорлордын ла өлөн
эдер јерлердин түжүмин бийиктедер. Жылына кыраларга
өтөк төгөрин 450 мун тоннага, минеральный удобрение-
лерди 160 мун тоннага јетирер.

Садуда, бытовоей жеткилдеште ле строительстводо

1990 жылда госуударствонун ла кооперативный садуда розничный товарооборот, 1985 жылдагы кемине көрө, 1,3 катап өзөри темдектелген.

* * *

Улустын керексигенин жеткилдеери, олардын жакылтааларын бүдүрери 1,5 катап, кезик иштерде (өдүк, трикотаж кийим жамаары, телерадиоаппаратура жазаары) эки катап көптөөр.

* * *

Он экинчи бешжылдыкта бистинг областта бастыразы 540 мун кв. метр улус журтайтан туралар, ол тоодо 390 мун кв. метр — журт жерлерде тудулатаны пландалган. Улустын бойынын акказыла көп туралар тудулар.

* * *

Албатынын су-кадыгын тынгыдарына, үредүге ле культурага капитальный чыгымдар көптөөр. Су-кадыкты корыырына 5 миллион салковой чыгымдалар. Улаган райондо 50 орынду больница, Горно-Алтайск городто облбольницанын хирургический бөлүгинин туразы, медицинский училищенин общежитиези, сменанын туркунына 600 кижжи өдөр поликлиника бүдер.

* * *

Областта 8904 бала үренер жаңы 23 школ тудулар. Жаңы үредүлү жылда баштапкы катап алты жашту 600 бала школго барган.

* * *

Он экинчи бешжылдыкта Көксуу-Оозында ла Чойдо культуранын туралары, Горно-Алтайск городто 500 кижжи отулар жерлү кинотеатр, краеведческий музейдин туразы, бастыразы 2 мун жерлү клубтар тудулып бүдер.

* * *

Областной Советтин VII сессиязы облысполкомго, онын пландайтан комиссиязына, бөлүктөрине ле управлениелерине, горисполкомго ло райисполкомдорго кажы ла колхоз ло совхоз, предприятие, организация бешжылдык план-

дарлу болорын, бешжылдык планды кажы ла жыл сайын
ўлеп саларын јеткилдезин деп јакару берди.

Баштамы партийный организациялар, олардогы агит-
коллективтер коллективтин бешжылдык пландарында тем-
дектелгенин кажы ла ишчиге јетирер учурлу. Бешжылдык-
тын јакылталарын бўдўрери ле ажыра бўдўрери учун эл-
беген социалистический мўрўйдў кажы ла ишчи бойына
бўдўрери быжу чоком молжулар аларын тўзўўр керек.

Он экинчи бешжылдыктын баштапкы эки жылынын ја-
кылталарын Улу Октябрьский социалистический револю-
циянын јетенинчи жылдыгына бўдўрери учун тартыжа-
ры — мўрўйлўжип тургандардын алдында бўгўн турган
задача.

ТЕЛЕКЕЙДИНГ ЈҮРҮМИНИНГ БҮГҮНГИ КҮНИ

1. Өскө арга жок

Кижининг колыла эдилген, кижининг сагыжыла шүүп табылган јаан учурлу керектер ле ээжилер телекейде албатылардын жүрүминде көп учурап јат. Олор жүрүмде болуп турган күнүн сайынгы керектерден камааны јок, бачым үстине кубулбас, учурын жылыйтпас, өскөлөнбөс болгылайт. Телекейде ороондордын ла албатылардын ортодо колбуларда андый керектердин бирүзи башка-башка общественно-политический јанду ла социальный жүрүмдү государстволор амыр-энчү коштой турар аргалу болгоны керегинде Владимир Ильич Ленин тургускан ээжилер болуп јат.

КПСС-тинг XXVII съезди көп сурактарды шүүп көргөн. Олордын ортодо эн јаан учурлуларынын бирүзи — башка-башка јан-башкарулу государстволор амыр-энчү коштой турары керегинде сурак. Мында јангы неме не дезе, бүгүнгү күнде амыр-энчү коштой турар политикадан өскө арга јок болгоны. Бүгүнгү күнде телекейде боло берген айалгада социализмнин ле капитализмнин ортодо тартыжу јангыс ла амыр-энчү маргаанда өдөр аргалу.

Социальный жүрүми башка-башка государстволор амыр-энчү коштой турар аргалу ла андый болоры кыйалта јоктон керектү. Андый түп шүүлтени Владимир Ильич Ленин кижиликтинг обществозы ичкери өзүп барарын шиндейле эткен. Империалист государстволордын ортозында турган социалистический республика капиталисттерле экономика јанынан договорлор эдерге, олорло амыр-энчү садыжарга күүнзебезе, јаан јол албас деп, Владимир Ильич Ленин Совет јан турган баштапкы јылдарда айткан.

Бистин идейный өштүлерис амыр-энчү коштой турары керегинде Лениннинг шүүлтелерин идеологический ле политический тартыжуда не ле деп јабарлап келдилер. Ол јабарлаш эмди де токтоголок, Амыр-энчү коштой турар ээжини јамандаарга ченешкен кажы ла учуралла, ол тоодо «сол јанынан» јамандап тургандарла КПСС јаантайын тартышкан. Андый ченелтелер анчада ла телекейдин жүрүминде јаан бурылталар болгон өйдө тыгып турды. Тем-

дек эдип, Октябрьдагы революция јенген кийинде троцкисттер ле «сол коммунисттер капиталисттерле кандый да јөптөжү этпес» деп кыйгырышканын алалы.

Јиит Совет республиканын капиталистический ороондорло амыр-энчү колбуларын элбедери јанынан В. И. Ленин тын кичеенген. Андый колбулар ажыра социалистический революциянын задачаларын јенүлү бүдүрер аргалу деп шүүп туратан. Социализмге олјочыл јуулар керек јок. Јуулажарга, өскө албатылардын јерин блаарга кичеенген капиталисттерди јаннан антарала, јоголтып салган социализмге јуу чек јарабай јат. Карын јуу јок, амыр-энчү јүрүм социализмге экономиканы өскүрерине, улустын јадын-јүрүмин јарандыраарына керектү.

Амыр-энчү коштой турары керегинде Лениннинг ээжилери јүрүмде кату ченелте өтти. Империализм оны баштап тарый јаратпаган, ого јөпсинбеген. 1917—1922 жылдарда, онон 1941—1945 жылдарда буржуазиянын эн калју ийделери телекейде баштапкы социалистический государствоны јуулап јоголторго ченештилер. Је Советтер Орооны империалисттерле от-калапту јуу-согуштарда јенип чыгала, социалистический революциянын једимдерин корулап алды. Јетенинчи жылдарда социализм амыр-энчү коштой турар ээжини јүрүмде бүдүрип, једип алган база бир јаан једими — эн јаан капиталистический государство болгон США-ла стратегический јуу-јепселдердин кемин тенг эдип алганы.

Буржуазиянын пропагандазы озогы өйдө США јуучыл-стратегический ийделерле Совет Союзты артыктаганы амыр-энчүни јеткилдеген деп айдарга ченежет. Је США атомный бомбаларлу бололо, Совет Союзты јуулажар ийделе артыктап турган өйдө СССР-ди јуулайтан пландар тургусканын, телекейдин башка-башка талаларында — Кореяда, Индокитайда ла өскө дө јерлерде јуу баштаганын телекей јакшы билер. Кажы ла учуралда јендирип, јаан јуу баштаарынан јалтанып турган.

Эмди керектер өскөлөнди, айалга кубулды. Кер-мар империалисттер термоядерный јуу баштагажын, планетада тынар-тынду неме артпас. Јуунын от-көрнөөзинде јүрүм јоголор. КПСС-тин XXVII съезди эткен андый түп шүүлтеге эмди бастыра улус — государстволордын башчы ишчилери, ученыйлар, врачтар јөпсинип турулар. Бүгүнгү күнде јеткер јок болорын јеткилдейтен сок јангыс арга — куучындажып јөптөшкөни. Өскө арга јок.

Јуу-јепселдерди көптөдөринде маргыжып, анайда ок ядерный јуу-јепселдерле јуулажып, јенер арга јок. Јуу-јепселдерди јерде көптөткөни, оларды космоско чыгарганы јуу-чак башталар јеткерди там тынгыдар. Онын учун јуу-јепселдерди, анчада ла ядерный јуу-јепселдерди көптөдөрин тургуза ла токтодоло, эдилгенин табынча астадып јоголторы бүгүңги күннин некелтези деп, КПСС-тин XXVII съезди јаан учурлу түп шүүлте эткен.

Кижиликтин жүрүм-салымы текши боло бергени јарт. Бой-бойынан эн ле ыраак турган албатылар колбулу боло бердилер. Телекейде айалга јаранып, коомойтып турганынан камааны јокко экономикада, наукада, культурада өмөлөжөри там ла элбеп ле теренжип туру. Социализмнин ле капитализмнин ороондоры, анайда ок јангы өзөөчи јиит госуларстволор јангыс планетада туруп јадылар. Бистин планета — јер, космонавттардын көрүжиле, Күннин системазынын өскө планеталарына көрө, сүреен кичү.

«Амыр-энчү коштой турар. ээжинин» учуры керегинде ученыйлардын ла политиктердин ортодо тын блааш болуп јат. Је канайып та блаашса, бу ээжи аайынча жүрүм болорына амыр-энчү коштой турары ла өмөлөжөри кыйалтазы јок керектүзине ончозы текши јөпсингилейт.

Капитализмнин ле социализмнин ортодо јарашпай ла јөпсинишпей турган керектер экүлезине текши тузалу сурактар аайынча јөптөжүлөр эдерине буудак болбос. Оны экинчи телекейлик јуунын јылдарында фашизмге удурлаштыра јуулажарга јөптөжү эткени, јетенинчи јылдарда телекейде айалганы јымжадары јанынан эдилген договорлор, Хельсинкиде конференция өткөни керелейт.

Андый да болзо, империализмнин эн калју ийделери, элден озо США-нын империалисттери ого јөпсинер күүндери јок болгоны билдирет. Империалисттер өскө албатыларды бийлеер ле базынар амадулу каршулу кылыктарын актаарга болуп, Совет Союзты олјочыл политика өткүрип туру деп бурулагылайт. Азыйда колониялар болгон ороондордо албатылардын јайымданары, бойынын национальный госуларствозын төзөп алары учун тартыжызын олар терроризм деп јарлагылайт. Је кажы ла албаты алдынан башка турар, бойынын жүрүм-салымын бойы биллип башкаратан правоны кем де айрып болбойтонын жүрүм көргүзет.

Бүгүн күнбадышта кезик политиктер телекейде айалга өскөлөнө бергенин ајаруга алар күүни јок болгоны билдирет. Олар озогы өйлөрдө өскө ороондорды, албатыларды

бийлеп турганынан арткан-калганын ычкынар күүндери жок болгодый. Эмдиги ой аярынкай болорын, өскө ороондордун башкарулары эдип турган шүүлтөлөрдү угуп, түп шүүлтөлөр эдерин керексийт.

Же США-нын ла НАТО-нын члендери болгон кезик ороондордун башкарусында турган улус телекейди бийлейтен, жуу-жепселдерди көптөдөлө, айалганы катуландыра, өскө ороондорды бийлеери, албаты-калыгынын күчин жири, жөөжөзүн тоноор империалистический политика өткүрүп жадылар. Олор Американын политикасын жаратпаган, Вашингтондун сөзүн укпаган башкаруларды антаргылайт, черү ийип, көнү жуулап турулар. Анайда олор Гренаданы, Ливанды, Ливияны жууладылар, эмди Никарагуаны жуулаарга жазанып турулар.

Амыр-энчү коштой турар дегени — жагыс ла жуулашпайтаны эмес. Онын ээжилерине өскө ороондордун ич бойындагы керектерине киришпейтен, контрреволюция, түймөөндөр көдүрбейтен, бойынан камаанду башкару тургузарга ченешпейтен политический некелтөлөр база кирип жат.

Амыр-энчү коштой туратан ээжи аайынча госуларды башкарулары термоядерный жуу-чакты болдырбайтан шүүлтөлөрлө башкарынып, жуу-жепселдерди астадары учун тартыжар учурлу. Ол ээжини жүрүмдө бүдүрүп, Совет Союз ядерный ла көп улусты кырып өлтүрөр өскө дө жаан жеткерлү жуу-жепселдерди 2000-чы жылга жетире жогототон программа тургусты. Бу программа аайынча баштапкы алтам эдип, СССР бойында ядерный ченелтөлөр өткүрерин келер жылга жетире токтоткон.

Башка-башка общественно-политический жан-башкарулу ла социальный жүрүмдү госуларды амыр-энчү коштой турар дегенине олор экономикада, наукада, културада өмөлөжөри, элбеде садыжары база кирип жат.

Ол керегинде телекейде жеткер жок болорынын бастыра текши системазын төзөөри жанынан КПСС-тин XXVII съезди темдектеген программада айдылган.

2. Хараренин кычырулары

Быыл 26 августтан ала 7 сентябрьга жетире Зимбабве республиканын төс городында — Харареде жуучыл-политический союзтарга кожулбаган госуларды башчыларынын VIII конференциясы өткөн. Конференция ачылган күн бу организациянын баштапкы конференция-

зы Белградта өткөн күннен ала 25-чи жыл толгонына келишти. Белградтагы конференциядан ала кожулбагандардын тартыжузы жаңы өзөөчи госуударстволордын телекейлик биригүзи боло берген. Эмди бу биригү политический жанынан тынгыды, анда турушкан ороондордын тоозы көптөди. Белградтагы конференцияда 25 госуударствонун башчылары турушкан болзо, бүгүңги күнде кожулбагандардын организациязы бүдүн-жарым миллиард кижилү жүстен ажыра госуударстволорды бириктирип туру.

Кожулбагандардын биригүзи эмдиги өйдө жууны болдыртпазы ла жуу-јепселдерди көптөдөрин токтодоры учун туружып, термоядерный жуу-чак башталар јеткерди астандары, телекейде айалганы јымжадары учун тартыжуга јаан јөмөлтө эдип јат.

Кожулбагандардын тоозына кирген ороондор ядерный жуу-чакты болдыртпаска күүнзегени олоордын конференцияларынын резолюцияларында көргүзилген. Кожулбаган ороондордын организациязы телекейдин жүрүминде јаан учурлу керектерде эрчимдү туружып, эмдиги өйдөгитын политический ийде боло берди.

Кожулбагандардын кыймыгузында баштапкы өй колониализмди јоголторы учун тартыжуга учурлалган. Колониализмнин телекейлик системазы јайрадылып јоголгон сонунда биригүнин баш амадуларында амыр-энчү ле жуу-јепселдерди јоголторы учун, кожулбаган ороондордын камаан јок болгонын ла экономиказын тынгыдары учун тартыжунын задачалары турган.

Орто чактардагы колониализмнин ордына туйказынан, билдирбезинен базынып, күчин јип турган жаңы колониализм — империализм келди. Шак онын учун кожулбаган ороондор бүгүңги күнде империализмге удурлаштыра тартыжатан јолдо биригип турулар. Онон улам Бириккен Нациялардын Организациязында айалга чек өскөлөнө бергени США-ны ла онын эн жуук најыларын сүреентын ачындырат.

Жуу-јепселдерди астадып јоголтор сурактар аайынча ООН-нын Генеральный Ассамблеязынын аңылу сессиязы шак ла кожулбаган ороондордын баштанкайыла өткөнин аңылап темдектеер керек. Бу сурактарда кожулбаган ороондордын шүүлтелери социализмнин ороондорынын политиказына јарай бергени амыр-энчү ле јеткер јок болоры учун тартыжып тургандарды Бириккен Нациялардын Организациязында айдары јок көп јаны эткен. США эн жуук најыларыла кожо јангыскандыра арттылар.

1984 жылда май айда ядерный жуу-јепселдердин кемин бийиктетпези, тоозын көптөтпөзи керегинде кожулбаган үч государство (Аргентина, Индия ла Танзания) ядерный ороондорго кычыру эткендер. Олорго амыр-энчүге күүнзеген үч ороон (Греция, Мексика ла Швеция) кожулган. Олордын кычырузына Совет Союз јөпсинген. США дезе, куру кей сөстөр айтканына болорзынды. «Делидеги алту» деп адала берген алты орооннын башчылары оной ядерный ченелтелер өткүрерин токтотсын деп некедилер. Совет Союз олордын кычырузына јөпсинеле, ядерный ченелтелерди өткүрбейтен өйди төрт катап улалткан. Ол ок өйдин туркунына США Невада штадында 19 катап ядерный ченелте өткүрген.

Чехословакияда «Руде право» газеттин баш редакторынын сурактарына М. С. Горбачев јандырган карууларда мынайда айдылды: «Бойыстын најыларыстын политический баштанкайын олор јангы түп шүүлтелер эдип турган учун, амыр-энчү, јеткер јок болоры учун, жуу-јепселдерди астадары учун эрчимдү тартыжып јадылар деп, бис јарадып јадыс. Бу сөстөр јангыс ла социализмнин ороондорына эмес, је анайда ок кожулбаган ороондорго, элден озо «Делиде кычыру эткен алты ороонго» учурлай айдылган.

США-нын телекейди бийлеер амадулу политиказы кожулбаган ороондордын империализмге удурлашкан тартыжузын там тынгыткан. США-га баштаткан империалисттер јангы өзөөчи јиит государстволорго удурлаштыра жуулажып турганын олор јаратпай турулар.

Хараредеги конференция јарлаган Декларация башка-башка социальный јүрүмдү государстволор амыр-энчү коштой турары ла өмөлөжөри, амыр-энчү ле јеткер јок болоры, жуу-јепселдерди астадары, катуланган айалганы јымжадары учун тартыжары, кижинин күчин јиирин, кижини базынарын ла кулдарын јоголторы учун тыгыда тартыжары айдылган. Конференцияда турушкандар ядерный жуу-јепселдерди бастыразын јоголторы јанынан СССР тургускан программаны јараттылар. Программанын амадулары кожулбаган ороондордын јилбилерине јарап турганы темдектелди. Олор Совет Союз бойында кандый ла ядерный ченелтени тектотконын јараттылар, США база анайда этсин деп кычырдылар. Декларацияда «Делидеги алты орооннын» кычырузы јарадылды. Жуу-јепселдерди астадар иште ядерный жуу-јепселдер јок зоналар јарлаганы јаан учурлу болотонь темдектелди. Куучын айткан делегаттардын көп нургуны США-ны, Англияны, ФРГ-ни

ле күнбадышта өскө дө ороондорды телекейде айалганы катуландырып, жаңы өзөөчи ороондордын экономикасын шалтырадып тургандары учун буруладылар.

Кожулбаган ороондордын башчылары США Түштүк Африканын расистерине жөмөлтө эдиң турганын жаратпадылар.

Јуук Күнчыгышта быжу бек амыр-энчүни јеткилдеерге Израильдин черүлерин олјолоп кирип алган араб ороондордын јерлеринен тургуза ла чыгарары, Палестинанын арабтарына бойынын национальный госу­дарствозын төзөөр арга берери керектү деп декларацияда айдылды. Кожулбаган ороондордын башчылары США Ливияны јуулап турганы керегинде суракты Бириккен Нациялардын Организациязынын Генеральный Ассамблеязынын XXXI сессиязында шүүжерге берер эттилер.

Декларациянын экономический бөлүгинде јуу-јепселдерди көптөдөрин токтотконы жаңы өзөөчи јиит ороондордын экономикасын тыгыдарына жөмөлтө эдетени темдекделди. Конференция Ливияга ла Никарагуага Вашингтон экономический бойкот эткенин жаратпады.

Конференция КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызына М. С. Горбачевко ло США-нын президиумына «Харареден кычыру» ийдилер. Ол кычыруда конференцияда турушкан госу­дарстволор СССР-ди ле США-ны, ядерный јуу-јепселдү өскө дө ороондорды ядерный јуу-чакты болдыртпазы јанынан керектү иштерди тургуза ла өткүрип баштазын, јерде јуу-јепселдерди көптөдөрин токтодоры, јуу-јепселдерди космоско чыгарбайтаны јанынан јөптөжү эткендер, СССР-дин ле США-нын башчыларынын удабай өдөтөн туштажузында ядерный ченел­телерди өткүрбейтени јанынан чокым јөптөжип алзын деп некедилер.

Кожулбаган ороондордын Хараредеги конференциязынын јөптөри ле кычырулары США-га ла онын эн јуук нацияларына јарабады, оlorды ачындырды.

Харареде 101 госу­дарствонын башчылары јуулган. Ол тоого социализмнин ороондорын ла нейтральный госу­дарстволорды кошсо, телекейде амыр-энчү учун, јуу-јепселдери көптөдөрин токтодоры учун турушкан ийделер канча кире тын ийделү боло бергенин билерге күч эмес. Амыр-энчүнин кереги быжу колдо.

Н. ТОДОШЕВ

ШАТТЛДЫН ЕВРОПАДАГЫ «КАРЫНДАШТАРЫ»

США капитал бийлеген ороондордын ортодо космоско спутниктер, керептер, станциялар чыгарып турган сок жангыс ороон болуп туратан өйлөр өдө бергени удады. Европадагы ороондор спутниктерди бойлоры эдип јат. Олорды космос јаар божодотон «Ариан» ракеталар бар. Оны 11 ороонды бириктирген агентство «ЕКА» эткен. Күнбадыш Европада бойынын космодромы бар. Ол Түштүк Американын түндүгинде Коурсу деп јерде (Франциянын Гвианазында) туруп јат. Экваторго јуук турган учун мынанг ракеталарды космос јаар божоткондо јер айланып турганын сүреен јакшы тузаланар аргалу.

«Ариан» ракета Американын көп катап тузаланар «Шаттл» ракеталарынан тын уйан эмес. Онын эдип алар баазы јенил. «Ариан» космоско кошты јердин јабыстай айлаткыжына чыгарып јат. «Шаттл» анайда јабыс учуп болбос. «Арианнын» учуп чыгар баштапкы бескези «Шаттлдан» он катап ас, кош апарар арга чыдалы јүк ле 2—2,5 катап ас.

Күнбадыш Европа сегизенинчи јылдардын экинчи јарымында космос јаар божодотон спутниктердин 40 процентин бойына алды. Эмди «Челенджер» кереп быјыл январь айда от алышканынан улам 50 процентке једер болор. Кыскарта айтса, Күнбадыш Европа космосто тузаланар техника јанынан бойынын јолына туруп алды.

1985 јыл башталарда Европадагы космический агентствонун («ЕКА»-нын) члендери ороондордын наука ла техника аайынча министрлеринин јуунында 15 тоннага јетире кошты космостын јабыс орбитазына чыгарар «Ариан-5» ракетаны эдери керегинде јөптөшкөн. Ол ок јуунда космонавттарлу көп катап тузаланар керептер эдер эки проекти шүүшкен. Бирүзи — Франциянын, экинчизи — Англиянын.

Франциянын проеги — «Гермес» деп адалган космический кереп эдери. «Гермес» «Шаттлга» түнгей, је чик јок кичинек. Учуп чыгар бескези беш катап јенил. Французтар «Шаттлды» кош тартаачы деп адап, бойынын «Гермезин» космостогы такси деп ададылар. Космоско «Гер-

мести» «Ариан-5» чыгарар учурлу. Жабыс айлаткышта учуп божойло, бойынын двигательдерин тузаланып, Коурсу космодромго ойто келип отурар аргалу болоры пландалды.

1993 жылда Истрадагы (Францияда) жаңы самолеттор ченеп турган аэродромдо «Гермес» деп адалган космический самолетты кейде «Аэробус» деп адалган самолет-носительден јер јаар божодоры пландалган. 1995 жылга андый керепти «Ариан-5» ракетала Курудагы базадан (Франциянын Гвианазынан) космос јаар божодоры темдектелген.

«Гермес» деп эки космический керепти эдер баазы 2 миллиард доллар болор. Бу акчанын талортозын Франция чыгымдаар, экинчи жарымын арткан он ороон үлежип төлөөр. США көп катап тузаланар кереп эдерине 12,5 катап көп чыгымдаган.

«Гермес» деп космический кереп үч иш бүдүрери темдектелген. Баштапкызы: эки пилотту ла эки специалисттү 800 километр бийикте неделеден ала бир айга јетире учуп, научный шинжү өткүрери; экинчизи: 500 километрге јетире бийикте учуп турган спутниктерди јеткилдеери: үчинчизи: 400—500 километр бийикте учуп жүрген американский, советский ле европейский орбитальный станцияларла колбололо, ологго 4,5 тоннага јетире кош јетирери. Челночный кереп айлаткыштагы станцияла үч айга јетире колболыжып турар, ичинде 4—6 астронавтту болор аргалу.

1984—1990 жылдарда «Гермес» керепти эдеринде 3 мунга јетире киж иштеер.

Англиянын проеги космосто көп катап тузаланар керептер эдеринде жаңы алтам болуп јат. Керептин двигатели суйук кислородло, анайда ок учуп чыгарда кейден алган кислородло иштеер. Керептин ады «Хотол» — «учуп ойто келип отурар» деп английский сөстөрдin баштапкы буквалары.

Керептин төс амадузы — космоско спутниктер чыгарары. Проектин авторлоры бойлорынын алдына тургускан задача: космоско чыгарган бастыра немелер јерге ойто келерин јеткилдеери. «Хотол» космоско 11 тоннага јетире кош јетирер аргалу болор. Космосто узак болбос. Керепти јерден башкарар.

Керектер кандый болорын келер өй көргүзер.

Д. АЛЕКСЕЕВ

ЯДЕРНЫЙ ЈУУ-ЈЕПСЕЛДИ ЈОГОЛТОР СОВЕТСКИЙ ПРОГРАММАГА БУУДАКТЫ КЕМ ЭДЕТ

Совет Союз ядерный јуу-јепселди ХХ чактын учына јетире јок эдери јанынанг элбек кемдү программа тургузып турарда, Бириктирген Штаттар дезе бу ок өйдө бастыра бүдүмдү ракетно-ядерный ийде-күчтерин кезем көптөдөргө пландап туру. Вашингтон «триадада» от-алыжар јеткерлердинг тоозын кезем көптөдөргө туру (1980 жылдагы 10000-нанг 1990 жылда 19000-га јетире). Андый көптөдиш энг ле озо Европада стратегический ракеталарды эдип тургузарын элбедери, талайда ла кейде канатту ракеталарды ононг ары өскүрери ажыра өткүрилери пландалат.

1. Континенттер ортодо учуртар баллистический ракеталар (МБР). Бу јуу-јепселдинг ийдези ракеталардын узакка чыдамкай ла тагмага чике тийерин бийиктедип, сүүри баштарынын тоозын ла ийдезин тынгытканы ажыра кожулар. «Титан-2» ракетадан тийетен јазымы 1100 м, «Минитмен-2» ракетанын — 600-мге једип туратан болзо, «Минитмен-3» ракетанын 250-м-ден, МХ-нын дезе 90 м-ден өтпөс. «Минитмен-3»-тинг сүүри баштары үчтен өтпөй туратан болзо, МХ-да онын тоозы 10-го једип турар. МХ ракетаны 25 ле минуттынг туркунына өскө тагма јаар ууландырып ийер аргалу болгоны база јаан учурлу («Минитмен-3»-ти анайда ууландыраарга 16—24 час өй керек болотон). Ракетанын ыраакка учар аргазы 11000 км. Баштапкы бөлүк (он ракета) јуучыл каруулга 1986 жылдын учында тургузылар учурлу. 1980 жылга јетире 100 МХ эдилери пландалат. Олордын баазы 200 миллиард доллар болор. Сенаттын акча-јөөжө аайынча комитеди 1986 жылда 12 МХ ракеталарды эдерине 1,7 миллиард доллар, олордын модификациязына 163,9 млн. доллар акча чыгымдаарын јөптөгөн.

Бу ок комитет «Миджитмен» деп моноблочный ракеталарды эдерине администрациянын сураган 624,5 млн. долларды бүткүлинче берер деп јөптөди. Олорды керектү јерлерине тургузары 1992 жылдын учына пландалган.

Бу ракетанын узакка учар аргазы 10000 км, жазым жок тийери 150 м. Пентагон андый 1000 ракеталу болорын пландайт. Программаны бүдүрер текши баазы 45—70 млрд. доллар.

II. Суунын түбиле жүрер атомный керептердин (ПЛАРБ) жуучыл ла иштеер, билдиртпес ле үрелбес аргазын бийиктедер ууламжылу иштер оног ары өткүрилип жат. Эмдиги ПЛАРБ-тарда 8 сүүри башту, 8000 км ыраакка учуртар, жазымы 460 м өтпөс «Трайдент-1» танмалу ракеталарла жепселип жат. Бу өйдө 11000 км ыраакка учар «Трайдент-2» ракета эдилип жат. Кажы ла ракета от-алыжар 14 сүүри башту болор. Сүүри баштардын ийдези аайынча «Трайдент-2» ракеталар «Посейдон» ракетадан үч катап, жазымы жогы жанынан 6 катапка тын болор. Бу дезе тын коруланган жерлерди (МБР-дын шахталарын, команда берер пункттарды ла өскөзин де) жемирип, коскорор арга берер. Өдүп жаткан финансовый жылда «Трайдент-2» ракеталарды белетеп, ченеерине 2,13 млрд. ла олорды эдип чыгарарына 582 млн. доллар акча чыгымдалар. Оны эдип чыгарары 1987 жылда башталар, оныла жепсенери 1980 жылдан ары өдөр.

Ракетанын континенттер ортодо учар ыраагы суунын түбиле жүрер керептердин бек быжузын ла оны тузаланырынын аргазын там тынгыдар, шинжүде тудар жерлердин кемин элбедер, ракеталарды базалардын ла США-нын территориальный сууларынын бойынан ла учуртып тузаланар арга берер. «Трайдент-2» ракеталарла жаңы ПЛАРБ, «Огай» деп танмалу учуртар 24 жазалду керептер жепселер. 2000 жылга жетире США-нын ВМС черүзинде андый 20 керептү болоры темдектелген. Бу программаны бүдүреринин баазы 85 млрд. доллар.

III. Стратегический авиация. Бу бүдүм ийде-күчтерди жепсеери түрген ле элбек кемдү өткүрилет. Бу керек эн ле озо кейде тургузар канатту ракеталарды көптөткөни ажыра эдилип жат. Пентагон андый 1763 ракетаны жөоп алар күүндү. Андый канатту ракеталар бийиктен ядерный согулта эдерине (жазымы 30-ла м) тузаланылар. Олор Советский Союзтын жеринин бастыра теренгине жеде берер. 1981 жылдан бери жуучыл ийде-күчтерге ыраагы 15000 км учар В-52 бомбардировщиктер кожулып башталды. АЛСМ ракеталарла кажызында ла 20 ракета кондырган 16 самолетту төрт эскадрилья жепселди. Андый ракеталарла бастыразы сегис эскадрилья жепсеери пландалган. Жаңыс ла 1986 жылда бу керекке 495,5 млн. доллар чыгымдалары

темдектелген. «СРЭМ» деп жаңы ядерный ракеталарды белетеп, жарандылары өдүп жат. Ол керекке 35 млн. доллар берилген.

АЛСМ ракеталарла В-1В деп стратегический бомбардировщиктер жепселип жат. Андый бомбардировщиктерди көптөн эдери 1984 жылдан ала башталган. Бу жылдын экинчи жарымында анайда жепселген баштапкы эскадрилья жуучыл ийде-күчтерге кожулар. 1980 жылга жетире В-1В танмалу 100 самолетту болоры пландалат. 1986 жылда андый машиналарды эдерге 5,26 млрд. доллар чыгымдалар. Ыраагы 12000 км учар кажы ла бомбардировщик 30-ка жетире ракеталар алып барар аргалу. Ол ракеталардын ыраакка учары 2600 км, чике тийери 60 м. Мынанг улам бомбардировщиктерди ПВО-нын зонасына кийдиртпей жадып ракеталарды тузалангадый арга ачылат, стратегический авиациянын жуучыл аргазы тынгыт.

IV. Евростратегический ракеталар бастыра жер-телекейге коркышту жеткерлү болуп жат. Американецтер оморды Күнбадыш Европада ла Ыраак Күнчыгышта онон ары тургускылайт. Пландалганы аайынча Европада «Першинг-2» деп 108 ракета тургузылар учурлу. Бу жеткерлү жазалдар Европада «ядерный кыш» ла «ядерный түн» тургузар, температураы 40—60 градуска жабыздар аргалу. Андый тооны СССР-динг наукалар Академиязынан Вычислительный төс жеринин ишчилери шиндеп, жартадылар. Андый ок түп шүүлтеге 1984 жылда январьда өткөн наукалардын Пайсский академиязынын телекейлик конференцияда турушкан ученылар келдилер.

«Першингтердин» Совет Союзтагы жаан учурлу объектерине учар өйи сүрекей ас болуп турганынан улам Совет Союз айалганы жарт ондоп алар, катап-катап шинжүлөп көрөр аргазы жок болор. Андый болгожын, ол арга жокто тургуза ла удур согулта эдер учурлу. Согулта США-нын бойына да эдилер. Шак анайда евростратегический ракеталарды тузаланып баштаганы бастыратекши ядерный жуу-чак баштаарына экелер, онын учы-бажы жер деген планетага кандый болотонын айдарга да болбос.

Ракеталарды СССР-динг жеринин жуук жанында тургузатаны кенетийин ядерный табару эдер айалга төзөп жат. США-нын стратегический триадазынын көмзөзи Түндүк Америка континентте ле онын сууларында жадып жат, СССР-динг көмзөзи — онын жеринин терең ичбойында. Ол көмзөлөр бойы-бойынан ыраагы түнгөй кеминде жатканы, жаан учурлу объектерге жетире учатан өй (30—40 минут),

жеткерди болдыртпай токтодып ийер (консультация өткүрери, катап шингдеери) аргалар кенетийин баштапкы согулта эдерге турган амадулу жанына жарабай жат. Шак анайда Совет Союзтын жүстер километр жанында стратегический жазалдар тудар деп Рейганнын албаданып турган жүткижин жартагадый неме мында болгодый. Мыны США-нын коруланары аайынча министрининг болушчызы Перлдин 1985 жылда конгрессте айткан куучыны кереледи. Онын угусканыла болзо, США кыйалта жоктон «жуу өткүргедий көмзөлү болор учурлу», айла андый көмзөни өштүдөн ыраак жокто ло тудар керек. Чокымдап айтса, американецтердин күүниле болзо, СССР-ден США-га жетире көп мундар километрлер, учуп жеткедий ондор ло минуттар болзын, а США-дан СССР-ге жетире жүстер километр ле тоолу минуттар болзын.

Анайдарда, СССР-ди чик жок акалаары, кенетийин баштапкы согулта эдер арга табары, бистинг жаныстан ракеталарды башкаарар, табыш, жетирү, арга жок эдери, СССР-ди тизелендирип тургузары — США-нын чындаптан өткүрип турган политиказы андый.

V. Талайда турар канатту ракеталар («Томагавктар») — ол Совет Союзтын жеринде эн учурлу объекттерге түрген жетирилер жаңы ядерный жуу-жепселдери. США мындый ракеталарды 150 катап ченеп көргөн, 1984 жылдан бери де-зе оморды Атлантический ле Тымык тенгистеги флоттордын суунын үстиле де, түбиле де жүрер керептерге ле кемелерге кондырып жадылар. Ракеталарды керептерде тургузары онон ары өткөнчө. Сенатта акча-жөөжө үлештирер комитет туку 1984 жылда ВМС-тин сурагы аайынча «Висконсин» деп линкорды эдерине, онын кийнинде жагырта жазаарына көп акча чыгарып берген. Бу узакка тургузып койоло, ойто ак-жарыкка чыгарылган мындый классту керептердин төртинчизи ле калганчызы болгон. Бу линкорлорды, суунын үстиле, алдыла жүрер керептерди ле кемелерди «Томагавк» ракеталарла жеппеерге 670 млн. доллар акча чыгарылат. Суунын алдыла жүрер «Лос-Анджелес» бүдүмдү кемелер эдерге 2,6 млрд. доллар ла ого үзеери кырында жабынчылу ракеталар тургузып, Арктиканын тошторынын алдыла жүргүзөр жаңы кемелер эдерге 369 млн. доллар акча чыгарып бергендер. Учы-учында «Томагавктарла» суунын үстиле жүрер 82 кереп, суунын түбиле жүрер 102 атомный кеме жеппселер.

США-нын бастыра ВМС-на 4000-га жуук канатту ракеталар садып алары пландалган. Ядерный көмзөдө, онын

кажы ла сүүри бажынын ийдези 200 килотоннадан (кт) да болзо, олордын текши ийдезининге кеми 800 мунг кт болор. Хиросиманы талай согорго 20 ле кт ийделү бомба керек болгон. А бу белетенип јаткан «Томагавктарла» Хиросимадый кемдү ондор мунг городторды јердин үстинен јок эттире јалмап салар болгодый эди.

Ак Турада ла Пентагондо телекейлик эл-калыкты тоқынадып койорго амадап, ракеталардын кезиктери ядерный јарылгыш ийде јок болор деп айдыжат. Је бу чындап та андый болотон болзо (специалисттердин шүүлтезиле болзо, бир кезек объекттерди оодо согорго ядерный јуу-јепсел кыйалтазы јок керектү эмес), түнгей ле стратегический ийде-күчтерге айдары јок күчтү јангы јепсел кожулары јарт.

Ол талайда тургузылатан «Томагавктар» керек дезе Күнбадыш Европада јер үстинде тургузылган канатту ракеталардан да ийделү болгодый. Олорды јетиретен аппараттар түрген иштейт, турган јерин јажытту солойт. Совет Союзтын ла Варшавский Договорго кирип турган өөкө ороондордын јаан стратегический учурлу объекттерине согулта кажы ла таладан эдилер аргалу. Андый табару-согулта Средиземный, Норвежский, Аравийский ле Японский талайлардан да, Персидский булунган ла Тымук теңистин түндүк-күнбадыш талазынан да эдилгедий чочыдулу.

Канатту ракеталар стратегический јуу-јепсел эмес, олор тегин ле јуулажар ийде-күч деп, США-нын ла онын колтыкчыларынын албадангылап турганында бир де чың неме јок. Ядерный јуу-јепселди јетиретен ончо јазалдарды олордын бүдүретен задачаларына келиштире бойлорынын адыла адаар керек.

VI. НАТО ло Варшавский Договордын ракетно-ядерный ийделерин түнгейлештирип көрөр тушта англо-французский ядерный көмзөлөшти база ајаруга алар керек. 1985 јыл башталар алдында англо-французский көмзөдө јуулган ядерный ийделер 136 мегатонно (Хиросимага чачкан 7000 бомбага түнгей) јеткен. Франциянын премьер-министри Миттераннын 1984 ј. 16 ноябрьда телевидение-ле айтканыла болзо, јангыс ла бу ороондо јуулган ядерный јуу-јепсел Франциянын јериндий јерди эш-неме јок эттире өртөп-јалдап салгадый. А бу дезе 550 мунг квадратный километр јер болор. Англиядан суунын түбиле јүрер кемелерде кондырылган Американын «Поларистеринде» 172 ядерный сүүри баштар бар. Олордын тротил аайынча ийде-

зи США-нын жуунын кийиндеги баштапкы жылдарда атомный бомбаларынын ийдезинен чик жок тын. Бу ойго жетире французтар бойынын жуучыл флотына «Энфлексибль» деп жаңы ПЛАРБ кошкон. Анда кондырылган М-4 ракеталардын кажызында ла 150 килотонн ийделу сүүри баштар тургузылган. М-4 ракетала өскө дө суу алдындагы кемелерди жепсеер программа өткүрилип жат. Бу программаны бүдүрүп божоткон согында суунын түбиле жүрер кемелерде сүүри баштардын тоозы 1984 жылда 80 болгонынан 1992 жылда 500-ке шыдарлажа берер деп, коруланарынын министри угусты.

1994 жылга жетире жуучыл ийде-күчтердин тоозына ыраагы 6000 км учар жетинчи ПЛАРБ кожоры пландалып жат.

Франциянын ядерный ийде-күчтери эмдиги өйдө үч бөлүктөн туруп жат:

— Альбион деп платодо тургузылган 18 ракет (учар ыраагы 3,5 мун км);

— «Мираж — IV» деп самолеттордын эскадрильязы 36 самолет, учар ыраагы 2500 км);

— ПЛАРБ-тар — алту (кажызында ла 16 ракеттен, учар ыраагы 4 мун км).

Тактический стратегический ийде-күчтерге «Плутон» ракетала жепсенген 5 полк (30 жазал, учар ыраагы 120 км) ло «Мираж III E» ле «Супер-Этандор» самолетторлу эскадрилья кирип жат. Олордын кажызы ла 15—20 килотонн сүүри башту ракеталар апарар аргалу.

Бу өйдө Францияда СХ деп түрген учуртар ракеталар (4 мун км-ге 3 сүүри баш жетирер) эдер. 3500 км-ге ядерный ла нейтронный сүүри баштар жетиргедий «Гадес» деп тактический ракеталар эдер белетүлү иштер өткүрилип жат. «Ариана» деп эки үйелу баллистический ракетаны эдер программаны бүдүрери учына чыгып келди.

Франция эмдиге жетире ядерный жуу-жепселди ченеерин өйлөдип турар жөптөжүге кожулбаган, ол Тымык теги боюнын полигонында жаңы ядерный жуу-жепселди ченеерин онон ары өткүрүп туру.

Франциянын жуучыл доктриназын теоретический, жанынан алза, ол «бастыра азимуттарла коруланар» амадулу, же практический жанын көргөжин, Франциянын ядерный жуу-жепселдерди ууландырып турган амадузы — Европадагы социалистический госуларстволордын жерлерин ле Совет Союзтын күнбадыштай жаткан райондорын туй базары. Андый ок амадуны Англиянын жуучыл доктриназы тургузып жат, же ол согулта эдерине СССР-дин жерлеринин

терен ичбойын ла тўндўк-кўнбадыш талаларын кўстўп туру. Англия бойынын суунын тўбиле јўрер кемелерин 8—14 сўўри баштарлу «Трайденди» ракетала јеисеерге белетенет.

Франция ла Англиянын ракеталу ийде-кўчтеринде Модернизациянын программазын бўдўрген согында олордо 1500-тен ажыра сўўри башту ядерный јазалдар болор. Олордын учы-бажындагы тротилдў ийдези 10 мун «хиросимский» бомбалардан артык болор. Совет Союзтын јериндеги кўстўгўн танмаларга ол јуу-јепсел 7—8 минутка јетирилер аргалу. Бу дезе баштапкы согулта эдер «Першинг-2» ракетанын учатан ўйине сўрекей јуук болуп јат.

«Шак андый јуучыл-политический практикадан мындый тўп шўўлте эдер некелте эдилет: јуу-јепселди кўптўн эдерин ачык-јарыкка чыгарар кўўндўлер, је чындап айткажын, бу телекейлик јууны материальный ла психологический јанынан белетеп турганы болуп јат» — деп, М. С. Горбачев «Руде право» газеттин баш редакторына берген карууларында айткан.

Совет Союз бойынын практический керектериле, баштанкайларыла телекейдин албатыларынын айалганы ондолтыра кубултарына иженген иженчизин, кўгўс-санаанын ийдези ле кижиликтин јўрўм учун амадаган амадузы јенип чыгар деген санаа-кўўнин тыгыдарга кўјўренип туру.

Д. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы

4 акча